

és társadalmak viszonya, a nyelvek változó társadalmi színtereken való alkalmazása. A negyedik fejezetben a nyelvi norma kialakulásával foglalkozó alfejezetet művelődéstörténeti szempontból is érdekesnek és tanulságosnak értékeltük. Ez az értékelés bizvást kiterjeszthető az egész könyvre: az olvasó, miközben fejezetről fejezetre haladva ismerkedik a szociolingvisztika különböző területeivel, kultúratörténeti és művelődéstörténeti ismeretek sokaságával is gazdagodik.

Martsa Sándor

Székely Gábor **Egy sajátos nyelvi jelenség, a fokozás**

Tinta Könyvkiadó:
Budapest, 2007. 141 p.

Székely Gábor könyve a fokozás széles körű szemantikai kategóriájával foglalkozó monográfia. A teljesség igényével kívánja bemutatni a magyar nyelv eddig még fel nem tárt fokozási eszközrendszerét. Kiterjeszti a fokozás fogalmát, elének tárja a fokozás mechanizmusát és teljes paradigmáját. Megállapítja, hogy a „lexikai jelentéssel bíró szavak két csoportba sorolhatók, a fokozható és a nem fokozható szavak osztályába. Mind az igék, mind a főnevek, melléknevek, számnevek és határozószók között vannak fokozható és nem fokozható szavak. A fokozás tehát nem szófajfüggő nyelvi jelenség” (p. 15). Nem csupán a jelentést erősítő változattal foglalkozik, amelyet a *fokozás* terminussal illet (*hideg* → *nagyon hideg*, *hideg* → *fagyos*), hanem a lexikális jelentés csökkentésével, a *mérsékléssel* is (*hideg* → *alig hideg*, *hideg* → *hűvös*). Mindközben használja az összehasonlítást mindkét irányban is (*hideg* → *hidegebb*, *mint...*). A fokozás alapvető változatai a monográfiában tárgyalt rendszer szerint a következők:

1. a nem összehasonlító fokozás,
2. a nem összehasonlító mérséklés,

3. az összehasonlító fokozás,
4. az összehasonlító mérséklés.

Ennek a „teljes paradigmának” a bemutatása a monográfia témája. Elmélyíti Székely Gábor előző könyvének gondolatmenetét, amely a „nem teljes paradigmát”, a tulajdonképpeni erősítő, felfelé fokozást vizsgálta (Székely 2001).

A kérdéskör történetéről olvashatunk az első fejezetben, ahol a szerző áttekinti a szakirodalmat, amelynek a következtetéseiből kiindulva vezeti le alapvetéseit. Jelentős szakirodalmi bázis található a könyvvégi bibliográfiában is, amely magyar, német, angol és oroszországi szerzőket ölel fel. Meg kell jegyeznünk, hogy Székely Gábor az Oroszországban publikált forrásmunkáknak kiemelt jelentőséget tulajdonít. Ide tartoznak a moszkvai szemantikusok képviselői (Zsolkovszkij–Melcsuk 1967, Apreszjan 1974, Ubin 1995 és Szuscinszkij 1997).

Székely Gábor három másik nyelv anyagát vizsgálva támasztja alá a magyar nyelvről mondottakat, példáiban mindvégig a magyar mellett az orosz, a németet és az angolt hívja segítségül. A szerző aláhúzza, hogy nem a nyelvi rendszerek összevetését tűzte ki célul a lexikális jelentés szempontjából, hanem a négy nyelv felhasználásával a téma részletesebb kifejtése volt a szándéka.

1. Problematikus kérdések. Székely Gábor az első fejezetet a problematikus kérdések rendszerezésének szenteli. A szerző úgy véli, hogy a lexikai fokozás grammatikai kategóriáját a melléknév esetében a fokozás „szélesebb paradigmájába” kell besorolni. Arról van szó, hogy a melléknév lexikai fokozásának grammatikai eszközei alapvetően lexikai eszközök, de a lehetőségek sokkal szélesebbek ennél.

Székely Gábor leszögezi, hogy nem minden szó képes erősíteni a lexikális jelentést. Ilyen szempontból a szavak két részre oszthatók (függetlenül szófaji hovatartozásuktól):

1. erősítésre képes szavak (*tetszik*, *szép*, *sok* stb.),
2. erősítő jelentés nélküli szavak (*ül*, *ház*, *falusi*, *tíz* stb.).

A szavak lexikai fokozását illetően más szavakhoz viszonyítva a fokozható szavak elsődlegesen a melléknevek.

Az első fejezetben olyan terminológiai kérdések is kifejtésre kerülnek, amelyek nem egyszerűek. Maga a „fokozás” terminus is két jelentéssel bír:

1. általános jelentés: fokozó, illetve mérséklő tartalom,
2. részleges jelentés: csak a lexikális fokozás értelemben.

A lexikai fokozás kifejezésének a következő módozatait sorolja fel:

1. szintaktikai mód (*meleg* → *olyan meleg, mint ...*),
2. lexikális-analitikus mód (*meleg* → *rendkívül meleg*),
3. lexikális-szintetizáló mód (*meleg* → *forró*).

Ugyanígy fejeződik ki a mérséklés lexikális jelentése is. Ezeknek a módozatoknak majdnem valamennyi típusa lehet gyengítő jelentésű is:

1. más jelentéssel összevethetetlen és
2. más jelentéssel összevethető (*meleg* → *melegebb, mint ...*).

A teljes paradigma tehát meglehetősen széles skálát jelöl ki.

Az első fejezetben az erősítő szó szerkezetek szótárai is jellemzést kapnak (Ubin 1995, Szusinszkij 1997, Székely 2003). Székely Gábor megjegyzi, hogy e szótárak legtöbbször sem mutatja be a lexikai fokozás „teljes paradigmáját”. Ezért tűzte ki célul a szerző, hogy a lexikális fokozás „teljes paradigmáját” nyújtó szótárt hozzon létre.

2. A fokozás szintaktikai módja. A második, legnagyobb fejezetben Székely Gábor részletesen leírja a *nem összehasonlító fokozás analitikus változatát*: a lexikai fokozást.

A lexikai fokozás első típusa szintaktikai eszközökre épül: *izgul* → *annyira izgul, mint (a vizsgázó diák)*. Az erősítendő szón és az utalószón kívül (*annyira*) a kifejezésben részt vesz egy *mint* kötőszóval alkotott szintaktikai konstrukció, amely tartalommal tölti meg a névmást, és vele együtt az *izgul* szó jelentésfo-

kozásának szintaktikai módját alkotja. Az *úgy izgul!* alakban – írja Székely Gábor – szintén megvan a fokozás szintaktikai módozata, csak a *mint a hallgató* konstrukció nulla fokon szerepel. Vö. még *Pedig izgul!* – ez szintén szintaktikai fokozó szerkezete az *izgul* szónak, ahol az *úgy* szó szintén nulla fokon szerepel.

Ugyanakkor a fenti konstrukciókban csak az első pozíció, az erősítő szó pozíciója lexikális. Ebben a pozícióban a lexikális egységek állománya szinte végtelen. A második (fokozó névmás *annyira*) és a harmadik (*mint* kötőszavas szerkezet) grammatikai (szintaktikai) pozíciót képez. Hagyományosan ez a konstrukció a nyelvtanokban mint fok-mértékhatározói alárendelő mellékmondat szerepel (Svedov 1980, vol. 2., p. 494 és tovább). Minthogy Székely Gábor a középpontba a fokozás „teljes paradigmáját” állítja, ezért indokolt, hogy a leírásban a grammatikai, adott esetben szintaktikai fokozó kifejezésmódot is vizsgálat alá vegye.

3. A fokozás lexikai-analitikus módja. A fokozás második módja a lexikai mód. A lexikai fokozás a nem összehasonlító fokozás analitikus változata. Ennek lényege abban áll, hogy a fokozó elem a kulcsszótól a szó (illetve lexéma) szintjén különül el, melynek következményeként egy fokozó értelmű szókapcsolat jön létre. Például: *megver* → *kegyetlenül megver*. Minden kulcsszó mellett több fokozószó lehetséges: *megver* → *alaposan, kegyetlenül, borzasztóan* stb., de nem akármennyi, minthogy ez a szócsoport, amelyet a nyelvtanok is leírnak, a szótárakban fokozó szó szerkezetet ad (vö. Ubin 1975, Szusinszkij 1997, Székely 2003).

Székely Gábor részletesen jellemzi szemantikai szempontból a kulcsszavakat is. A kulcsszavakat először szófajonként, majd pedig egy-egy szófajon belül szemantikai csoportonként írja le. Az *ige* például a következő szemantikai csoportokhoz tartozhat: „fizikai cselekvés” (gyorsan *fut*), „fizikai érzés” (erősen *megfázott*), „érzelmi, szellemi tevékenység” (szenvédélyesen *szeret*), „kapcsolat” (odaadóan *gondoskodik*) stb.

Hasonló módon csoportosítja a fokozó lexémákat: „térbeliség” (*végtelenül* kedves), „idő” (*soha el nem múltó* szeretet), „minőség” (*forró* szeretet) stb. Székely Gábor végül „összekapcsolja” a kulcsszavak szemantikai osztályait az erősítő szavak szemantikai osztályaival. A lehetséges kapcsolódásokat táblázatos formában közli (pp. 48–50).

4. Fokozó szavak: lexikai-szintetizáló mód. A lexikai-szintetizáló mód leginkább megfelelője a *Magn*-paraméter funkciójának, amelyről Ju. D. Apreszjan, I. A. Melcsuk, I. K. Zsolkovszkij is írt. Ezekre a szerzőkre Székely Gábor is hivatkozik. A *Magn*-paraméter jelentése nem szószerkezeti szinten funkcionál (*megver* → *kegyetlenül megver*), hanem egy-egy szóban jelenik meg (*megver*) = *eltángál*. Vö. a következő lexikai funkciókkal: Conv (*szeret*) = *tetszik*; Subj (*fogalmaz*) = *szerző*; Obj (*fogalmaz*) = *versek*; Caus (*ház*) = *épít* stb. (Apreszjan 1974). Ezek közül a funkciók közül néhány nyelvtanilag is kifejezhető, például *Magn*-paraméter: (*szép*) = *szébb*.

A *Magn*-paraméter funkcionális jelentése szinonímiát mutat a kulcsszó funkciójával: *megver* = *eltángál*. Ez a szinonimitás azonban sajátos jellegű: a második szónak „erősebbnek” kell lennie, mint az elsőnek. Ennek ellenőrzéseként felhasználhatjuk a *nagyon* határozószót: *eltángál* = *nagyon megver*; vagyis a *megver* = *eltángál* pontosan az a szinonímiapár, amely szintetizált módon a *megver* szó fokozását adja. A második szinonima frazeológiai is lehet: *kér* = *kérve kér*; az első szóból képzett szóval alkotva frazeológiai fordulatot.

Egészében véve a fokozás szintetikus módja levezethető az analitikus kifejezési módból (az analízis megelőzi a szintézist), amely Székely Gábor koncepciójának megfelelően a fokozás paradigmájának kiszélesítését hozza magával.

5. Nem összehasonlító mérséklés. A lefelé fokozást jelentő szavak (a harmadik fejezet témaköre) a fokozó szavak paradigmájának további kiszélesítését jelentik. Ha eddig a nem összehasonlító fokozásról volt szó, ak-

kor most a csökkentő szavak paradigmába való bekapcsolásával a fokozás mérséklő értelméről értekeznek a szerző. Szokásos fokozó szó például a *nagyon* (*szép* → *nagyon szép*), szokásos mérséklő szó a *kevésbé*, *nem annyira* (*szép* → *kevésbé szép*, *nem annyira szép*). A csökkentés rendszere nem annyira kidolgozott, mint a fokozó szavaké, de a munka ugyanazokkal a szisztematizáló eszközökkel tárja fel tulajdonságait, mint a fokozó szavak esetében.

A *szintaktikai módra* példát hozva mérséklő jelentésű például a *bátor* → *bátor*, *mint a nyúl*. A csökkentő konstrukciókban nincs kifejezetten csökkentő névmás, amilyen például az *olyan* szó az erősítésnél. Ezért írja Székely Gábor, hogy itt az *olyan* névmáshoz hozzá kell gondolni a *nem* tagadószót, amelynek eredményeként a *nem olyan* csökkentő elem mellett egy alárendelő mondat magyarázza a tartalmat: *bátor* → *nem olyan bátor*, *mint a barátja*.

A csökkentés *lexikai-analitikus módja*: *jó* → *viszonylag jó*, ahol a *jó* a csökkentendő szó, a *viszonylag* a mérséklő elem.

A szerző a mérséklő szószerkezetek felépítését is jellemzi szemantikai csoportjaik alapján ugyanúgy, ahogy az erősítő szavaknál tette. Ezt követően a csökkentendő szavak szemantikai csoportjait „összekapcsolja” a mérséklő szavakkal. Ha például a csökkentendő szó „minőség” (*jó*), akkor a mérséklő szó lehet: „minőség” (*meglehetősen jó*), „mérték” (*többé-kevésbé jó*), „viszony” (*viszonylag jó*) stb. Ha a csökkentendő szó „cselekvés” (*fut*), akkor a mérséklő szó lehet: „idő” (*lassan fut*), „minőség” (*gyengén fut*), „viszony” (*viszonylag [jól] fut*) stb.

Lexikális-szintetizáló mód esetén a mérséklés abban áll, hogy a kulcsszót más szó váltja fel, amely az első szóval szinonimikus viszonyban van, még hozzá olyan módon, hogy a második tag jelentését tekintve „gyengébb” az elsőnél. Pl.: *fut* → *bandukol*, *sír* → *sírdogál*. Fordított irányban a behelyettesítés lexikai-szintetizáló erősítést hoz létre: *bandukol* → *fut*, *sírdogál* → *sír*. A szinonimák

mind a két esetben – Székely Gábor terminológiája szerint – „kvázi-szinonimáknak” mondhatók.

A „szinonimikus” mérséklő kifejezőmódon kívül ismeretes a „szóképzési” módozat is, amikor a második szó az elsőből kicsinyítő képzővel képződik: *édes* → *édeskés*. Ezt a viszonyt szintén meg lehet fordítani, hogy fokozást kapjunk: *édeskés* → *édes*. Az erősítő jelentésnek megfelelően (szintetikus mód) fokozást lehet elérni szóösszetétellel is: *édes* → *mézédes*.

Székely Gábor folyamatosan aláhúzza a mérséklés és az erősítés szoros kapcsolatát. A példaként hozott lexikális anyag szintén ezt mutatja. Például: *soványka* ↔ *sovány*, *kövérkés* ↔ *kövér*, *édeskés* ↔ *édes* ↔ *mézédes*.

6. Lexikális fokozás és mérséklés tagadás esetén. A negyedik fejezetben Székely Gábor a különböző tagadó konstrukciókban vizsgálja az erősítés és a mérséklés lehetséges módozatait.

Egyik tagadó típusnak tekinti az olyan antonimát, amely a jelentésbeli szembeállításközből következik: Nem lehet egyszerre valaki *őszinte* és *hazug*, *beteg* és *egészséges*. E két jelentés közül bármelyik fokozható (*beteg* → *nagyon beteg*, *egészséges* → *igazán egészséges*) vagy csökkenthető (*beteg* → *gyengélkedik*, *egészséges* → *félig-meddig egészséges*). Ezt az egyszerű erősítés–mérseklés szerkezetet több fokozatúvá is lehet emelni a lánc elején és végén további antonimákkal: *beteg* ↔ *gyengélkedik* ↔ *félig-meddig egészséges* ↔ *egészséges*.

Az *igen–nem* jelentésű létige formái (*van–nincs*) szintén tagadják egymást, de a modális erősítés és mérséklés mindkét szóalakra érvényes. Például: *van* → *nagyon is van* (erősítés); *van* → *aligha van* (mérseklés); *nincs* → *egyáltalán nincs* (erősítés); *nincs* → *talán nincs* (mérseklés).

Ilyen módon, állapítja meg a szerző, a *van–nincs* létige jelentése közvetlenül nem fokozható, nem is mérsékelhető. Jelentésüknek látszólagos „fokozásával”, „mérseklésével” a mennyiségi vagy mérték-kategóriára,

illetve a modális viszonyokra mutatunk rá (vö. p. 90).

Külön említést érdemelnek a nyomatékosító kifejezések. Olyan modális szavakról van szó, mint a *kétségtelen*, *kétségtelenül*, *valóban*, *igazán*, *pontosan* stb., amelyek nyomósítva állítják vagy tagadják a fokozást: (*nem*) *szép* → *kétségtelenül* (*nem*) *szép*. Ezek esetében nem beszélhetünk fokozásról, jóllehet alkalmazásukban rokonságot mutatnak a fokozással (vö. p. 93).

7. Az összehasonlító fokozás és mérséklés. Az ötödik fejezetben Székely Gábor tovább bővíti a fokozás paradigmáját. A fokozó szerkezetben a második szó erősítése kerül középpontba, amellyel a fokozandó szó összehasonlítható – mennyiségi fokozás formájában. Az adott szó esetében a fokozásnak erőteljesebbnek kell lennie a hasonlítandó szónál. A terminológia terén a szerző így világosítja meg álláspontját: „Elfogadhatónak tartom, hogy az alapfokot általában *abszolút alaknak* nevezzük, de elképzelhetőnek tartanám azt is, hogy vezessük be a *zéró fok*, esetleg a *semleges fok* fogalmát, és ehhez viszonyítva a *pozitív fokok* (= közép-, felső- és túlzófok), illetve a *negatív fokok* kifejezéseket. Ez utóbbiakkal részletesebben kell foglalkozni, hiszen az összehasonlító „lefelé fokozás” jelenségét a leíró nyelvtanok valóban csak utalásszerűen érintik, anélkül, hogy a negatív fokozatok közötti esetleges különbségekre akár csak utalnának is. E körben tehát még vitatható szakkifejezéseink sincsenek” (p. 95). Székely Gábor következtetése szerint az összehasonlító fokozás nem azonos a hasonlítással, csupán annak egy sajátos változata. Az azonosítás mind a hasonlítástól, mind pedig az összehasonlító fokozástól és mérsékléstől eltérő nyelvi, gondolati művelet (p. 97). Az összehasonlító fokozás keretében tárgyalja az igék, a főnevek, a melléknevek, a számnevek és a határozószók jelentésének fokozását.

A hatodik fejezetben Székely Gábor a fokozás teljes mechanizmusának és leírásának lehetőségeit tárja elénk a lexikográfia eszközeivel. Szótárcikk-példákkal mutatja be a mel-

léknév, a főnév és az ige fokozási paradigmáit. Székely Gábor a magyar nyelvészeti tudományosságot elsőként gazdagította az általa összeállított fokozási szótárral, amelyből itt csupán szemelvényeket kapunk (Székely 2003).

8. Összehasonlító gyengítő szerkezet. A gyengítő jelentésű lexikális fokozás hasonlításra épülő eszközei elsősorban grammatikai jellegűek. Például: *szép* → *kevésbé szép, mint Klára* (középfok); *a legkevésbé szép valamennyi közül* (felsőfok). Itt a csökkentendő szó a *szép*, a csökkentő szavak pedig *kevésbé, legkevésbé*, amelyekkel hasonlítjuk a hasonlító szót: *mint Klára (valamennyi)*.

Az ige csökkentő összehasonlító formációja: *elfelejtette* → *kevésbé felejtette el, mint mások* (középfok); *legkevésbé felejtette el mind közül* (felsőfok). Itt az ige jelentését csökkentő szavak a *kevésbé, legkevésbé*, a következő szavakkal állnak összehasonlításban: *mások, mind*.

Ilyen módon csökkenthető a főnév jelentése is: *veszteség* → *kisebb veszteség, mint általában* (középfok); *a legkisebb veszteség* (felsőfok). Székely Gábor részletesen tárgyalja azt a kérdést is, szükséges-e az erősítés és gyengítés jelentésének fokozása esetén, amely lexikai kategóriának számít, bevonni a melléknév fokozását, amely viszont grammatikai kategória. Úgy véli, hogy erre azért van szükség, hogy a fokozás paradigmáját ki tudjuk szélesíteni. Első helyre mindenképpen a „jelentésfokozás” fogalmát kell állítani, miközben a „lexikai és grammatikai fokozás” alá-fölrendeltségét lehet megvonni. Annál is inkább, mert a grammatikai fokozási terület magában a grammatikákban is majdnem tökéletes formát kap (vö. Svedov 1980). Ezekben a melléknév fokozásának képzőit szóalakképzőkként írják le, a hozzájuk tartozó segédszavakat: *inkább, kevésbé, leginkább* stb. (a grammatikai melléknévfokozás analitikus eszközeit) pedig önálló lexémaként.

9. Erősítő és mérséklő fokozási modell. Az utolsó, hatodik fejezetben Székely Gábor az általa tárgyalt valamennyi fokozási eszköz táblázatban rendszerezi (p. 119):

Abszolút felsőfok

+

Nem összehasonlító fokozás	Összehasonlító fokozás
1. Szintaktikai mód	1. Lexikális (analitikus) mód
2. Lexikális (analitikus) mód	2. Szintetikus mód
3. Szintetikus mód	
Nem összehasonlító mérséklés	Összehasonlító mérséklés
1. Lexikális analitikusmód	1. Lexikális (analitikus) mód
2. Lexikális szintetikus mód	

Abszolút alsófok

A fenti szisztéma alapján megkísérli a szerző rekonstruálni, milyen mechanizmus szerint megy végbe a fokozás az olyan magyarul beszélők tudatában, akik rendelkeznek a megfelelő *mentális szótárral* (pp. 118–21). Kognitív megközelítésben Székely Gábor feltételezi, hogy a beszélő amikor erősítő jelentésű fokozó szó szerkezetet hoz létre, hasonló „rendszer” lát át, mint a „teljes mechanizmus”.

A fentebb bemutatott táblázathoz jobban illik a „paradigma” fogalma (vö. főnévi, igei paradigma), amely a megfelelő jelentésű grammatikai formákat sorolja fel. A főnévi és igei ragozási táblázattól eltérően itt azonban konkrét erősítő és mérséklő formákat nem sorol fel a szerző, csak a létrehozás módozatára mutat rá. Arról van szó, hogy a lexikális fokozás lexikai és nem grammatikai kategória. Formáinak felsorolása csak szótár formájában lehetséges.

10. A fokozó és mérséklő lexikális szótár. Székely Gábor már korábban is tárgyalta a fokozó szó szerkezetek „nem teljes paradigmáját” (Székely 2001). A hatodik fejezetben olyan szótárcikkeket olvashatunk, amelyek már a „teljes paradigmára” vonatkoznak, s bennük a csökkentés jelentése és a hasonlító formák is helyet kapnak. Példaképp álljon itt egy a négy szócikkből.

MELEG *mn*

’ált. a hideggel ellentétes hőmérsékletű’. *Lexikai fokozás*: 1. a kulcsszóhoz kapcsolható fokozó lexémák: abszolút, baromian, borzalmasan, egészen stb. 2. a kulcsszó helyett használható, annak nagyobb fokát jelentő szinonima: forró, tűzforró

stb. *Mérséklés*: alig, alig-alig, enyhén stb. *Összehasonlító fokozás*: alapfok: olyan ~ mint; középfok: ~ -ebb; felsőfok: leg ~-ebb. *Összehasonlító mérséklés*: középfok: kevésbé ~, mint; nem olyan ~, mint. felsőfok: a legkevésbé ~, stb. ; *Továbbfokozás*: középfok: sokkal, jóval, lényegesen, összehasonlíthatatlanul ~-ebb; felsőfok: messze, vitathatatlanul a leg ~-ebb.

A szótár használója ilyen szócikk segítségével egész sorozat erősítő és mérséklő szó szerkezetet tud felépíteni: *meleg – nagyon meleg; alig meleg; meleg, mint; melegebb, mint; a legmelegebb... közül; kevésbé meleg; legkevésbé meleg* stb. Minden konkrét esetben a szótár használója a reális valóságból kiindulva – amelyről ő akar közölni valamit – a szótárban rögzített szó szerkezetekből csak egyet választ ki, például: *meleg → nagyon meleg*. Más esetben, amikor másik tapasztalati tényről kell beszámolni, a szótár használója más módozatot választ a szó szerkezetek közül. Például: *meleg → melegebb, mint...* Az anyanyelvű „mentális szótára” így működik, de a nyelvet idegen nyelvként tanuló vagy azt rendszerében tanulmányozó szakember is komoly segítséget kap belőle.

Székely Gábor a szótár összeállításának bizonyos nehézségeiről is ír. Például: nem mindig könnyű meghatározni, hogy egy adott erősítő szó a kulcsszóval kapcsolódik-e, és maga a kulcsszó alkalmas-e az adott szóval fokozást alkotni. (például: *eszméletlenül meleg*). Valóban, ha a szótár összeállítója mint informátor csak saját magára hagyatkozik, akkor ilyen nehézség (a szó szerkezet hitelességének minősítése) folyamatosan jelentkezhet a munkájában. Ezért fontos az informátorok körének bővítése. Hasonló szituáció jön létre, amikor bármely jelentést más összetételekben vizsgálunk. Ezek a különbségek a „fokozások” esetében kétségtelenül finom árnyalatnyi eltéréseket adnak, nem egyszerűen a „jelentés” megváltozását. A kutatás további lehetőségek vizsgálatát is magában rejti. Gondoljuk újabb nyelvi képződményeinkre: *tök király/sirály, nagyon gáz* mint fokozó

funkciójú összetételek *nagyon jó*, illetve *nagyon rossz* jelentésben a főnevek mellett.

Összegezve ki kell jelentenünk, hogy Székely Gábor a magyar nyelvtudományban elsőként írja le monografikus formában a fokozás lexikális jelentésének széles szemantikai területét az általa kidolgozott és összeállított fokozó szótár elméleti háttéréként.

A fokozás problémaköre rendkívül nehéz feladat elé állítja. Az erősítés a szó „alapjelentéséhez” képest bonyolult fogalom. Olyan „jelentéssel” kell dolgozni, amely önmagával azonos, de a fokozásban (mennyiségileg) eltér a saját jelentésétől, miközben meghatározott irányú az eltérés – az erősítést és mérséklést fejezi ki. Például: *fut → fejvesztve fut*. Az alapszó és a szó szerkezet ebben az esetben ugyanazt a jelentést hordozza („a lábak segítségével gyorsan halad”), jóllehet a második esetben a fokozás mértéke erősebb, mint az elsőben, erősítő jelentést hordoz, kifejező eszköze a speciális erősítő szó: *fejvesztve*. De a fokozás (erősítés) jelentése más módon, más szavakkal is kifejezhető, például *fut → rohan*. Itt a szavak alapjelentése azonos, de a fokozás szerinti jelentése különböző: a második szóban több van, mint az elsőben.

A „fokozás” jelentésének feltárása összehasonlíthatatlanul nehezebb, mint egyszerűen a szó „alapjelentésének” tanulmányozása. Székely Gábor ennek a témának Magyarországon jelenleg a legtöbbet tudó szakértője. Immár második könyvét és szócikkek egész sorát szentelte ennek a kérdéskörnek.

Valamikor a nyelvészet csak a szavak fokozásának grammatikai lehetőségét vizsgálta, leszűkítve a melléknevek fokozására. Székely Gábor munkája után a nyelvészetnek a lexikai fokozás leírásának teljes spektrumát és minden szófajra vonatkozó értelmezését, rendszerezését is számon kell tartania. E kutatások eredményeként a két területet, a lexikális és grammatikai fokozást egyesíteni lehet a „teljes paradigmában”, feltárva a lexikális fokozásba tartozó gazdag és tartalmas elemeket, s a grammatikai fokozás kevésbé sokszínű lehetőségeit. Ezt tette Székely Gábor jelen

monográfiájában, amelyben a fokozást teljes mechanizmusában tárta elénk mind elméleti megközelítésben, mind – a bemutatott szócikkek és leírásuk tanúsága szerint – gyakorlatban is kiválóan használható formában.

IRODALOM

- [Apreszjan] Апресян, Ю. Д. (1974): *Лексическая семантика: синонимические средства языка*. Moskva: Nauka.
- [Svedov] Шведов, Н. Ю. (1980, szerk.): *Русская грамматика*. т. 1–2. Moskva: Nauka.
- Székelly Gábor (2001): *A lexikai fokozás*. Budapest: Tinta.
- (2003): *A fokozó értelmű szókapcsolatok magyar és német szótára*. Budapest: Tinta.
- [Szuscinszkij] Сущинский, И. И. (1997): *Словарь усилительных словосочетаний русского и немецкого языков*. Moskva: Русский язык.
- [Ubin] Убин И. И. (1995): *Словарь усилительных словосочетаний русского и английского языков*. Moskva: Всесоюзный центр переводов.
- [Zsolkovszkij] Жолковский А. К. – И. А. Мельчук (1967): *О семантическом синтезе*. Moskva: Всесоюзный центр переводов.

Cs. Jónás Erzsébet – Fedoszov Viktor

Mária Farkas

Aspetti teorico-pratici della contrastività linguistica italo-ungherese

[Az olasz–magyar kontrasztív nyelvészet elméleti és gyakorlati vonatkozásai]

Szegedi Egyetemi Kiadó Juhász Gyula Főiskola Kiadója: Szeged, 2006. 226 p.

Farkas Mária a Szegedi Tudományegyetem Olasz Nyelv és Irodalom Tanszékének tanára, aki hosszú idő óta eredményes kutatói tevékenységet folytat az olasz–magyar kontrasztív nyelvészet legkülönbözőbb nyelvi jelenségeket érintő területein. Nem szükséges talán külön hangsúlyozni, hogy napjaink

nyelvészeti kutatásaiban mennyire fontos elvnek minősül az interdiszciplinaritás mellett a kontrasztivitás, amely mint módszer jelentős szerepet játszik az idegen nyelvek oktatásában. Nem véletlenül tartják úgy a szakemberek, hogy a kontrasztív elemzés egyidős a nyelvoktatással/nyelvtanulással. Az első ilyen természetű munka – olvashatjuk Farkas Mária monográfiájában – 1892-ben jelent meg (Charles H. Grandgent: *German and English Sounds*), a kontrasztív elemzés módszerének elindítójaként ugyanakkor az amerikai Robert Ladot tartják számon 1957-ben publikált munkája révén (*Linguistics Accross Cultures*, Ann Arbor, University of Michigan Press) (p. 29). Az azóta eltelt 50 év alatt a kontrasztív nyelvészeti kutatások nemzetközi szinten és Magyarországon is jelentős fejlődésen mentek keresztül számos nyelv vonatkozásában. Csak néhány friss példa – Farkas Mária mellett – a hazai kontrasztív kutatások tárházából: 2002-ben jelent meg Laczik Mária *Trilingvális vizsgálatok a viszonyt kifejező melléknevek körében* (Bessenyei György Könyvkiadó, Nyíregyháza) című munkája, amely olasz–orosz–magyar egybevető elemzés; ugyancsak új keletű műnek tekinthető Maria Teresa Angelini és Fábíán Zsuzsanna 2005-ben kiadott *Olasz–magyar főnévi valenciászótára* (Grimm Kiadó, Szeged), amely szerves folytatása a már korábban – ugyanezen szerzők által – készített valenciászótáraknak.

A sorba szervesen illeszkedik Farkas Mária szóban forgó munkája, amely az olasz grammatikának számos – olaszul tanuló magyar anyanyelvűek számára – problematikus jelenségével foglalkozik. A könyv a szerző egyik korábban megjelent művének (*Lingue a confronto: alcuni aspetti della contrastività italo-ungherese*. Szeged, JATEPress, 2000) kibővített változata. A bevezetőn (*Prefazione*) és a bibliográfián (*Bibliografia*) túl 5 fejezetet tartalmaz, és tartalmi szempontból két jól elkülöníthető egységre tagozódik: az első egység (I. fejezet) voltaképpen a kontrasztív kutatások diakron vetületét nyújtja és a nyelvi interferencia jelenségével foglalkozik,